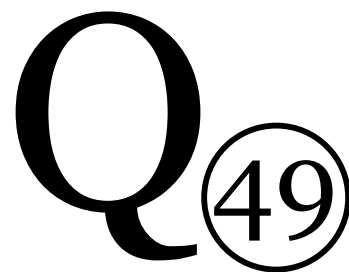

An abstract artwork featuring vibrant red and orange organic, flowing shapes against a light grey background. Several insect-like figures, possibly dragonflies or damselflies, are depicted in red with prominent blue and white eyes. The composition is dynamic and layered, with some elements appearing to be part of a larger, more complex structure.

Q49

pràctiques crítiques i emancipadores
en l'educació al llarg de la vida

A. Malysheva 2020

Quaderns d'Educació Contínua

pràctiques crítiques i emancipadores en l'educació al llarg de la vida

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordinaña Pérez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrio, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piusi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel (MSU), Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle García (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC)

Correcció i traducció

Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua ★ 49

Estiu 2023 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa

Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: El encuentro I

Autor: **Angela Malysheva**

Tècnica: *Aquarel·la*

Dimensions: 300x400 mm

Any: 2020

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

L'exploració de l'experiència com a pràctica emancipadora; límits, tensions i possibilitats

Clara Arbiol González • 5

Pràctica emancipadora crítica en l'educació al llarg de la vida (educació permanent)

Peter Mayo • 16

Itineraris històrics de l'Educació Popular en Amèrica Llatina: el seu cercle virtuós de política, cultura i pedagogies

Jorge Osorio Vargas • 22

Dimensió socialitzadora de les narratives a partir d'experiències i vivències de mares i pares

Maria Dolores Jurado Jiménez • 34

contínua

Què està en joc a les pràctiques "crítiques" i "emancipadores"? Reflexions des d'un materialisme pràctic

Antonio Benedito Casanova • 43

persones, territoris i experiències

Educació al llarg de la vida a Vallecas

Eduardo Cabornero Martínez • 65

Universitat al barri: una pràctica educativa d'educació ciutadana

Ángel Marzo Guarinos i Jessica Cabezas Alarcón • 76

Pinzellades de Murillo acolorixen l'educació permanent

Juan Carlos Bohórquez Márquez i Charo Bosch Rodríguez • 83

Un projecte ApS per a reduir la bretxa digital de les persones majors

Ignacio Fernández Rull, Vicent Tortosa Edo i Francisco Fermín Mallén Broch • 94

investigació

La consciència dual com element de la intervenció socioeducativa en Catalunya amb joves tutelats

Xavier Balart López • 105

arxiu

dialògica

Pràctiques crítiques i emancipadores d'educació permanent

Maíra Tavares Mendes • 115

fotografies

Sebas Parra Nuño en acció 1 • 122

llibres

Miradas sobre la educación a lo largo de la vida. Investigaciones y experiencias

Ángel Marzo Guarinos • 131

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

La formació inicial i permanent, així com l'autoformació en exercici, del professorat valencià en general i, també, del professorat específic de les iniciatives públiques, socials, cooperatives... d'educació i formació de persones joves i adultes immerses a l'àmbit d'educació al llarg de la vida, com les últimes CONFITEAS han senyalat, és manifestament millorable, molt especialment, si les primeres sols posen l'èmfasi en qüestions relatives a l'especialització-domini de les didàctiques i/o dels assumptes de les tasques organitzatives curriculars, amerades per aportacions pretesament (in)novadores. Les segones sols atenen a les variables d'especialització específica, fent derivar aquestes com l'element bàsic del quefer educatiu-formatiu i ancorant les funcions de les persones educadores en una simple actuació de persones treballadores, sense objecte ni obra, aprofundint en l'aguda tendència cap l'ordinarietat d'aquest subsistema i, a més a més, produint un efecte de vasta ordenació-classificació i/o infantilització de les persones joves i adultes participants, independentment de la seua funció en el camp de pràctiques educatiu-formatiu, sociocultural i polític. Malament podran bastir-se i fer brotar pràctiques crítiques i emancipadores que busquen l'apoderament de la ciutadania en general i de les dones, joves, persones adultes... en particular.

I l'autoformació en exercici de la professió-vocació educativa-formativa fa temps que, per diferents motius –la desfeta sociopolítica que travessa les últimes dècades del segle passat i les de l'evident segle XXI; la derrota sociocultural, complexa i ferotge, que creua les pràctiques educatives i socials dels últims 40 anys; les inacabables opressions: sexual, somàtica, racial, de classe...; etc.– és quasi absent dels *'establiments'* educatius i formatius i, a més, en certa manera, sobreviu depenent d'ajudes, subvencions... que malauradament condicionen i/o determinen el seu caràcter viu i alliberador o, potser, subsisteixen en oasis institucionals, sociopúblics... o, com ja fa algun temps vàrem explicitar, en *'escoles de barri'* que, cada vegada més, esdevenen *'escoles castells'*, aïllades tant de les comunitats –i de les seues gents– en les quals estan enclavades com de qualsevol projecte-programa-procés profundament alternatiu i antagonista, emancipador i ciutadà. I, per tant, amb una fonda debilitat operativa i sense cap possibilitat de promoure la germinació de llavors de llibertat, emancipació, crítica... i, d'aquesta manera, *"es cau en la pura metodologia que subministra, per una banda, obrers aburgats i, per altra, intel·lectuals fràgils (neonoucentistes) que van d'acadèmics per la vida"*, com va escriure Joan Brossa.

Sí, a més, considerem que la classe (les classes), i també d'altres conceptes-perceptes-afectes claus com el sexe-gènere, el racisme, l'explotació-extractivisme de la natura i dels altres éssers vi-

vents... –així com els diversos corol·laris que comporten la instauració-aplicació de diverses dominacions i colonitzacions de cossos, territoris...– també han estat foragitats de la immensa majoria de les iniciatives institucionals, socials, sindicals... d'educació permanent i que, sols en algunes de les iniciatives educatives permanents-populars, plurals, diverses i antagonistes que, a peu d'obra, persisteixen en la seua activitat-obra de lectura i escriptura crítica-crítica del món.

Tal vegada, caldria reconsiderar que a les pràctiques educatives d'aprenentatge al llarg de la vida, la perspectiva-dinàmica antagonista, emancipadora... és absent. Unes vegades per no comparança, d'altres per l'intens soterrament en regles, disciplines-disciplinars, espais de tancament... i sempre marcades per les línies blaves demarcadores de l'autoritarisme de nou tipus, les dominacions-opressions, el sexisme, el racisme... més o menys adobat per les tecnologies dures i la mística consumista extremament espectadora i espectacular, especialment ara mateix que, com senyala Paul B. Preciado, entre d'altres, *"estem passant d'una societat escrita a una societat ciber-oral, d'una societat orgànica a una societat digital, d'una economia industrial a una economia immaterial, d'una forma de control disciplinari i arquitectònic, a formes de control microprostètiques i mediàtic-cibernètiques"*.

Malgrat aquesta situació, ens cal reconstruir un xarxa policèntrica d'iniciatives educatives permanents-populars-feministes, que en l'actualitat ja estan en moviment [experienciació; cooperació i sanació; desaprenentatge; descodificació; cura i intervenció-aprenentatge...] que implementen les pràctiques diverses i plurals, reals, de crítica i emancipació minuciosament dissidents, antagonistes... en les quals hem de participar i posar dempeus actuacions contra la colonització i/o neutralització dels nostres cossos, les nostres ments, els nostres territoris... i produir allò social i real, inèdit, viable i en transició, d'una altra forma amb algunes noves estratègies [desidentificació, desnormalització, emancipació cognitiva, desmercantilització de les relacions socials, destitució de les pràctiques institucionalitzades de violència, hibridació antidisciplinària i antididàctica, col·lectivització i politització...] que fan imprescindible un canvi de paradigma –que vàrem començar a plantejar en 2003-2023– que: suscite sexualment i política: cooperació, solidaritat i antagonisme; que implique ecològicament i territorial: compromisos pel conjunt dels éssers vivents; que avive culturalment i social: relacions, convivialitats i cures inter éssers vivents;... És a dir, canvis profunds recombinats que sols *"podran ser operats a través de pràctiques concretes de transformació micropolítica"*, com afirma Paul B. Preciado. **Nosaltres-estem-juntes-en-això.**

Miradas sobre la educación a lo largo de la vida. Investigaciones y experiencias. AA. VV. Ed. Montaber/ Universitat de Barcelona.

Significat-significant de l'Educació permanent

Ángel Marzo Guarinos

Després dels grans conflictes o crisis socials de la segona meitat del segle XX nombrosos autors i autores van veure en l'educació un factor de canvi personal i social. L'educació es plantejava com una eina d'esperança per aconseguir una societat més conscient, més justa i que permetés a tota la ciutadania treure de si mateixa el que les seves potencialitats permetien. En aquest context l'educació intensifica la seva acció cap a àmbits que van més enllà de l'educació infantil i juvenil i també més

enllà del sistema educatiu ordinari, el que anomenaren Educació al Llarg de la Vida (ELV).

La conferència Mundial de la Unesco, CONFITEA'97, oficialitza el terme de l'educació al llarg de la vida. Com assenyala, més tard, Paul Bélanger l'educació en la Conferència de 2009 *tots tenim dret a experimentar plenament el potencial de la intel·ligència humana. Tots tenim dret d'aprendre a ser, aprendre a transformar-nos, aprendre a viure junts. Ser capaços de codirigir les nos-*

tres vides en tots els processos de transformació que ens esperen és una aspiració perfectament legítima. L'aprenentatge al llarg de tota la vida només pot ser un aprenentatge al llarg i a l'ample de la vida si sap també aprofundir en les nostres vides.

Durant les dues primeres dècades del segle XXI aquest concepte que va néixer amb una aspiració de progrés social i d'emancipació es va anar restringint. Llavors si abans es parlava d'educació permanent es substitueix per

¹ Bélanger, P. (2010). De la retórica a la acción. En Unesco Confitea VI. Sexta Conferencia Internacional de Educación de Adultos. Hamburg: Instituto de la UNESCO.

² El terme educació permanent a partir de la dècada dels noranta es substitueix pel d'educació al llarg de la vida i progressivament pel d'aprenentatge al llarg de la vida.

³ Licinio Lima (2019) Uma pedagogia contra o outro? Competitividade e emulação. Educ. Soc., Campinas, v.40, e0218952, 2019

⁴ Al pròleg del llibre David Mallow destaca que l'educació de les persones adultes en si mateixa múltiple, diversa i destaca de les aportacions d'aquest llibre que donen veu a les persones joves i adultes en procés d'aprenentatge que sovint són ignorades o invisibilitats.

⁵ Marzo, A. (2022) Más allá de la retórica. Diario de la educación 20/10/2022 <https://eldiariodelaeducacion.com/2022/10/20/mas-alla-de-la-retorica/>

aprenentatge permanent. Aquest canvi de terminologia no és innocu sinó que de manera subtil, com ens indica Licino Lima³, situa l'educació en un territori de la responsabilitat personal i no tant en el de l'esforç col·lectiu i solidari en el que s'inscrivía l'educació permanent.

Al moment actual les iniciatives formatives en ELV s'han incrementant de forma notable. Múltiples institucions i grups socials han vist en l'educació un factor decisiu per impulsar les seves iniciatives o aspiracions. Paral·lelament el caràcter aglutinador i de compromís col·lectiu que tenia el concepte d'Educació Permanent ha donat pas també a iniciatives que no s'inscriuen en un projecte col·lectiu global si no que responen a interessos i necessitats dels grups que els promocionen o de les persones que demanden el servei. Malgrat tot continua havent moltes accions que entenen l'educació, no com un producte de consum o de propaganda, sinó com una acció al servei de les persones i de la comunitat.

Mirades sobre l'educació al llarg de la vida aporta, des de diverses perspectives, accions per l'educació en projectes de transformació. La recerca, les accions de formació, els projectes comunitaris tenen un objectiu que és la millora de les condicions de vida de les persones i aconseguir un entorn conscient, solidari i habitable. Ofereix un ventall de aportacions a partir d'elements de diferents territoris i llengües, a partir d'un fil conductor en el que destaca David Mallow⁴ la voluntat de donar veu a les persones que participen en les activitats educatives i als educadors que faciliten l'aprenentatge.

Es dona per fet que l'educació al llarg de la vida té un lloc a la societat actual però cal preguntar-se quin és el relleu i sentit que aquesta té en les seves diverses manifestacions. En el primer capítol del llibre trobem un estudi de les finalitats de l'EAV a Portugal i Brasil en el que es comença destacant que les polítiques sovint parteixen d'un consens, poc comú, sobre les intencions polítiques. Però aquest conviu amb una incapacitat per a implementar les pràctiques necessàries per dur a terme els propòsits acordats. D'aquesta manera fins l'actualitat⁵, les declaracions polítiques es converteixen en un desplegament de retòrica que no arriba a donar resposta a les urgents necessitats educatives. Principalment es potencia la formació per la productivitat econòmica deixant en un segon pla altres formacions que si bé són reconegudes mai s'arriba a implementar programes que abastin el gruix de les necessitats.

En contrast radical amb aquesta dinàmica Pep Aparicio, en el seu capítol, a partir de la pràctica educativa sistematitza una proposta de coherència en la que *les pràctiques educatives de llibertat, emergeixen i atorguen sentit i significació a l'acte de co-nèixer, l'acte d'aprendre, a la acte-ofici d'ensenyar-mostrar*. Aquesta proposta pedagògica implica donar veu als participants i obrir perspectives que donin impuls a una educació dialògica, emancipadora, descolonitzadora que *obrir possibilitats educatives i de vida que abans no han estat pre-sents; configurar iniciatives i centres pú-*

blics d'educació permanent como escoles ciutadanes, com uns espais-temps de llibertat a on l'aflorament i/o circulació de la paraula possibiliti-inauguri un ordre democràtic, crític, dialògic y emancipador.

Una de les veus que cal visibilitat és la de les persones que, en un món digital i en l'anomenada societat del coneixement, queden fora del món alfabetitzat. Aquesta exclusió no només els incapacita per tenir accés a exercir drets bàsics, participar a la societat, tenir la informació i els coneixements imprescindibles sinó que també els estigmatitza. Al capítol dedicat a l'anàlisi de l'educació d'aquest col·lectiu de joves i adults s'estudia la seva situació els conflictes que provoca aquesta situació i les seves conseqüències. El repte és oferir una educació de qualitat que permeti a totes les persones exercir els seus drets i participar activament a la societat.

En una segona secció el llibre ofereix els resultats de recerques sobre pràctiques i instruments de la formació. I es destaca la necessitat de una formació específica i de qualitat dels educadors i educadores. Dos capítols aborden aquesta qüestió el primer destaca a instrument privilegiat l'autobiografia. Aquesta permet partir de la singularitat de la trajectòria personal i de cada grup social. Incloure elements subjectius que conformen l'experiència i els recursos previs. El procés educatiu no suposa només l'acumulació de coneixement sinó que aquets capacitin a les persones per incidir sobre la seva vida quotidiana i transformar-la. Un educador o educadora que reconeix els sabers, que valora l'experiència com a font d'aprenentatge està en disposició d'oferir aquest col·lectius el suport necessari pel seu aprenentatge i per la transformació de les seves condicions de vida. El segon descriu el programa de treball d'una formació en postgrau per a educadors i educadores de joves i adults. A la vegada proposa dispositius intervenció com una oficina informativa i de recerca respecte als espais formatius adreçats a joves i adults.

Amb uns altres instruments Irene Garcia analitza una etapa destacada de l'educació de persones adultes. Analitza, a través dels articles que es van publicar en la premsa local durant vint anys, com es visibilitzen les accions formatives, ofereix una aproximació a l'evolució de la percepció social. Ofereix un retrat de com els canvis socials es reflecteixen també en l'acció educativa.

Finalment, en una tercera secció s'ofereixen aportacions sobre iniciatives de treball per a col·lectius específics i amb una base territorial i comunitària. En primer lloc es descriu un instrument d'avaluació dels coneixements i les condicions inicials de les persones que estan en procés d'alfabetització. Es consideren les seves capacitats i les potencialitats i es cerca una informació que faci possible un procés personalitzat però també que pugui aprofitar la dinàmica col·laborativa en la que es planteja el procés d'aprenentatge. Un segon article aborda la urgència de la formació d'alguns col·lectius de persones de la comunitat gitana. La comunitat gitana durant segles ha mantingut la seva pròpia identitat i necessita una educació que li permeti mantenir

els trets identitaris però que a la vegada desenvolupar de totes les seves potencialitats amb el conjunt de col·lectius que conformen la societat. Alerta a dels riscos de no abordar aquet repte formatiu i proposa criteris de treball. Finalment es presenta l'experiència *Universitat al Barri*. Aquesta proposta permet que les aportacions de la ciència i de la cultura que es treballen a les institucions acadèmiques arribin i siguin reelaborades en col·lectius del territori. La cultura és un patrimoni col·lectiu i des de l'espai comunitari es poden incorporar els útils que aporta la ciència i la tecnologia i a la vegada elaborar propostes des del territori que permetin un avenç col·lectiu.

El llibre presenta un conjunt de aportacions que ens fan reflexionar i ens aporten eines per una educació al llarg de la vida que vagi més enllà de la promoció individual i contribueixi al desenvolupament col·lectiu.

Autor de la Il·lustració: Valentín Gudiñas

12 i 13 de juliol de 2023 • Xàtiva
CPFPA Francesc Bosch i Morata

Recreant pràctiques crítiques i emancipadores en l'educació al llarg de la vida

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA (UV)
Facultat de Ciències Socials

